

سنجش میزان سرمایه اجتماعی و ابعاد آن در بین زنان روستاهای شهر شیراز (مطالعه موردی ۷ روستای شهر شیراز)

لیلا پرنیان^۱، صغری همت^۲

چکیده:

مقاله حاضر به مطالعه میزان سرمایه اجتماعی زنان روستایی در ابعاد مختلف آن پرداخته است. این تحقیق با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسشنامه انجام گرفته است. نمونه‌ی مورد مطالعه ۲۰۰ نفر از زنان ساکن در ۷ روستای اطراف شهر شیراز بوده که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی سهمیه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. در این مطالعه متغیر سرمایه اجتماعی با توجه به چارچوب نظری برگرفته از آراء پاتنام؛ در ابعاد: صمیمیت اجتماعی، تعهد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همیاری اجتماعی و اعتماد اجتماعی مورد سنجش قرار گرفت. با توجه به یافته‌های بدست آمده، زنان روستایی در بعد مشارکت اجتماعی و صمیمیت اجتماعی دارای بیشتر میانگین و در بعد اعتماد اجتماعی دارای کمترین میانگین (۱۹/۶۶) بودند. هم‌چنین نتایج استنباطی آزمون‌های F test و T test نشان داد که میانگین سرمایه اجتماعی زنان متأهل، تحصیل کرده بیشتر از سایر گروه‌ها است. نتیجه بدست آمده از رگرسیون دو متغیره نیز نشان داد که بین سن و سرمایه اجتماعی زنان روستایی ارتباط معنادار و معکوس وجود دارد.

واژگان کلیدی: اعتماد اجتماعی، سرمایه اجتماعی، زنان روستایی، مشارکت اجتماعی، همیاری اجتماعی

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات زنان دانشگاه شیراز. کارشناس پژوهش و تحقیقات اجتماعی معاونت فرهنگی و امور اجتماعی شهرداری شیراز.

۳- نویسنده مسئول، دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات زنان دانشگاه شیراز. کارشناس پژوهش و تحقیقات اجتماعی معاونت فرهنگی و امور اجتماعی شهرداری شیراز. E-Mail: hemmat.soghra@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

سرمایه اجتماعی^۱ مفهومی است که جامعه‌شناسان معاصر، آن را برای بررسی کیفیت^۲ و کمیت^۳ روابط اجتماعی، بکار می‌برند. این مفهوم در حوزه‌ی جامعه‌شناسی توسعه کاربرد فراوانی دارد. از دیدگاه جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان پدیده سرمایه اجتماعی از عوامل زیربنایی حرکت هر جامعه به سمت توسعه به شمار می‌رود (باستانی و صالحی هیکویی، ۱۳۸۶: ۶۶). کم و کیف روابط اجتماعی، میزان و نحوه تعاملات و نوع حمایت‌هایی که میان افراد رد و بدل می‌شود در انباشت و سرمایه‌گذاری اجتماعی افراد از اهمیت خاصی برخوردار است و باعث تسهیل کنش‌های معین کنشگران می‌شود.

چنین به نظر می‌رسد که سرمایه اجتماعی عامل افزایش کارایی و بهره‌وری اموری چون: تحصیلات، مهارت‌ها، چیدمان‌های تولیدی و اجتماعی باشد که با تمرکز بر ساختارهای اجتماعی نظیر ساختارهای خانواده، دوستی، همسایگی، سازمان‌های غیردولتی (NGO) و نهادهای عمومی؛ افزایش التزام شهروندی، افزایش انسجام بیشتر بین افراد و ساختارهای اجتماعی را نیز نوید می‌دهد (فیلد، ۱۳۸۵: ۱۲). در واقع سرمایه اجتماعی به عنوان یک مفهوم، بار معنایی مثبت به خود گرفته است، به طوری که یکی از عوامل محیطی تعیین‌کننده‌ی سطح سازگاری و سلامت هر جامعه محسوب می‌شود و همکاری درون گروه‌ها و بین گروه‌ها را در جهت کسب منافع متقابل نیز تسهیل می‌کند.

سرمایه اجتماعی باعث کنترل بحران‌های اجتماعی نظیر التهابات داخلی و بی‌نظمی‌های رفتاری می‌شود. زیرا در حالت فقدان یا پایین بودن سرمایه اجتماعی، به نوعی افراد احساس از دست دادن داشته‌هایشان را کرده و در برابر آن واکنش نشان می‌دهند (شربتیان و امینیان، ۱۳۹۲: ۱۰۸).

افزون بر آن سرمایه اجتماعی شرط لازم برای توسعه‌ی هر سیستم اجتماعی و مقدمه ایجاد جامعه مدنی می‌باشد (غفاری، ۱۳۹۰: ۱۴۷). زیرا توسعه اجتماعی فرآیندی است که بر ستون‌های شهروندی، مشارکت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه‌های اجتماعی بنا شده است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸). بنابراین عدم توجه به توسعه پایدار و در نظر گرفتن تنها یکی از جنبه‌های آن که عمدتاً توسعه اقتصاد محور است، مشکلات متعدد در جوامع گوناگون را از جمله ناپایداری، افزایش شکاف‌های اقتصادی و اجتماعی، نابرابری قشرهای مختلف اجتماعی در بهره‌برداری از امتیازات به ارمغان می‌آورد. از این رو پژوهش‌های متعدد نشان داده است که جوامع پیشرفته از سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی از قبیل اعتماد، مشارکت، همبستگی، ثبات، ... برخوردارند.

امروزه ما شاهد افول سرمایه اجتماعی در جوامع صنعتی و غیر صنعتی (کاظمی، ۱۳۸۷: ۳۷) هستیم. هنگامی که سرمایه اجتماعی کاهش پیدا کند، شاهد جنایت، فروپاشی خانواده، افزایش طلاق، اعتیاد، خودکشی، طرح دعوی و دادخواهی، فرار از پرداخت مالیات، کودک آزاری (فوکویاما، ۱۳۷۹)، تبعیض، نابرابری، مهاجرت، فقدان اعتماد عمومی، کاهش مشارکت اجتماعی، کاهش امور خیریه، افزایش انحرافات و شکاف بین نسلی خواهیم بود (عرب، ۲۰۱۱: ۲۵). لذا به تعبیر پاتنام سرمایه اجتماعی نوش دارویی برای بیماری‌های جامعه‌ی مدرن است (شارع‌پور و حسینی‌راد، ۱۳۸۷: ۱۴۱) و می‌تواند موجب پایین آمدن جدی سطح هزینه‌های اداره جامعه و نیز هزینه‌های عملیاتی در حوزه‌های مختلف گردد (والیس، ۲۰۰۴: ۲۶۳).

بدون تردید می‌توان گفت یکی از دلایل شکست بسیاری از برنامه‌های توسعه روستایی در ایران نیز عدم توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی در ابعاد گوناگون آن در این برنامه‌هاست (اکبری، ۱۳۸۳: ۵؛ رستم‌علی زاده، ۱۳۸۷: ۷؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۴۴). آمارهای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رابطه با چندین استان ایران؛ از مسئله بودن سرمایه اجتماعی در ایران و ضرورت توجه به آن حکایت دارد. طبق این آمارها میزان شاخص‌های سرمایه اجتماعی (گذشت، امانت‌داری، انصاف، کمک و نوع‌دوستی، صداقت

1. Social Capital

2. Quality

3. Quantity

و پایبندی به قول و قرار، ..) طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲ از ۲۲/۵ درصد (حد زیاد) به ۱۴/۱ درصد (حد زیاد) کاهش یافته است. بر این مبنای پیش بینی می‌شود در سال ۸۶-۱۳۸۵ این میزان به حدود ۶ درصد (در حد زیاد) کاهش یابد. هم‌چنین میانگین شاخص‌هایی نظیر: دورویی، تقلب، کلاهبرداری، تملق و چاپلوسی و ... که همگی مانع از ایجاد اعتماد عمومی و تشکیل سرمایه اجتماعی در سطح جامعه می‌شوند؛ طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲؛ از ۶۶/۲ درصد (در حد زیاد) به ۷۱/۹ درصد (در حد زیاد) افزایش یافته است. بر این اساس پیش بینی می‌شود این میزان به بیش از ۷۷/۵ درصد افزایش یابد و این نشان دهنده وجود بحران سرمایه اجتماعی در سال‌های آتی در سطح جامعه ما است (رحمانی و کاوسی، ۱۳۸۷: ۶۸).

مسئله بودن این موضوع زمانی بیشتر مشخص می‌شود که بدانیم سرمایه‌ی اجتماعی یکی از تعیین‌کننده‌های اجتماعی سلامت است که در ارتباط تنگاتنگ با متغیرهای: فقر، رشد طبیعی جمعیت، خشونت، نرخ باسوادی، میزان بیکاری و ... است. هم‌چنین در صورتی که هر کدام از اشکال مختلف سرمایه در خدمت اهداف گروهی خاص قرار بگیرد و به منافع کل جامعه پیوند نخورد می‌تواند پیامدهای منفی‌ای برای جامعه به بار آورد (دفتر آمار استرالیا، آ ۲۰۰۳).

از آنجایی که اکثریت مناطق روستایی به ویژه در جهان سوم از سرمایه فیزیکی و مالی در سطح پایین و محدودیت‌هایی در ارتباط با منابع طبیعی برخوردار هستند، سرمایه اجتماعی به عنوان یک منبع مهم و سرمایه می‌تواند موجب پذیرش و بکارگیری برنامه‌های توسعه در این مناطق (بالاند^۱، ۲۰۰۵: ۱۰)، تنوع بخشی به اقتصاد روستایی، مشارکت در حوادث غیرمترقبه، توزیع بهینه‌ی منابع و امکانات، کاهش هزینه‌های تولید، افزایش بهره‌وری نیروی کار و کاهش بیکاری روستایی (بارت^۲، ۲۰۰۸: ۱۲-۱۴)، بهبود وضعیت اقتصادی، تثبیت جغرافیایی (فالک و کیل پاتریک^۳، ۱۹۹۹: ۲۰) و هم‌چنین مدیریت ریسک روابط اجتماعی (توکلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۶)، در مناطق روستایی گردد. بر این اساس با توجه به ضرورت‌های فوق تحقیق حاضر به مطالعه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و ابعاد مختلف آن در چند روستای ایران پرداخته است.

تفاوت در سرمایه اجتماعی شبکه‌ای زنان و مردان از لحاظ ساخت ترکیب، میزان و نحوه تعاملات و انواع حمایت‌هایی که از شبکه دریافت می‌کنند قابل بررسی است (باستانی و صالحی هیکویی، ۱۳۸۶: ۶۶). بنابراین با توجه به تحقیقات اجتماعی به نسبت اندک در حوزه زنان و بالخصوص زنان روستایی و با توجه به اینکه زنان نیمی از جمعیت هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند و نقش غیرقابل انکاری در توسعه‌ی جوامع بر عهده دارند، پژوهش حاضر مهم‌ترین پارامترهایی را که در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی زنان روستایی اثرگذار است مورد بررسی قرار داده است.

۲- ادبیات تحقیق

شربتیان و امینیان (۱۳۹۲)، با روش نمونه‌گیری طبقاتی سیستماتیک و ابزار پرسشنامه به "سنجش سرمایه اجتماعی دانشجویان پیام نور خراسان جنوبی و عوامل مؤثر بر آن" پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که متغیرهایی چون جنسیت، تأهل، محل سکونت و محل تولد بر بهره‌مندی از پارامترهای سرمایه اجتماعی اثر نگذاشته و متغیرهایی چون طبقه اجتماعی، تعاملات اجتماعی در دانشگاه و محله و ... از مهم‌ترین متغیرهای بهره‌گیری و تقویت پارامترهای سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان می‌باشد.

نجم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲) به "سنجش سرمایه اجتماعی نخبگان و استعداد‌های برتر عضو بنیاد ملی نخبگان" پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که در جامعه آماری نخبگان دسترسی به منابع سرمایه اجتماعی در میان مردان، افراد متأهل، فارغ

¹.Baland

².Barret

³.Falk & Kilpatrick

التحصیلان دکتری و رشته‌های فنی و مهندسی از دیگران بیشتر است. همچنین برای نشان دادن کاربردهای تکنیک ژانراتور موقعیت، اثر پذیری سرمایه اجتماعی از برخی متغیرها (جنسیت، تحصیلات، سن و وضعیت تأهل) با استفاده از رگرسیون برآورد شده است. تاج بخش (۱۳۹۲)، با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به "بررسی میزان سرمایه‌ی اجتماعی در بین حاشیه نشینان شهر ایلام" پرداخته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین میانگین سرمایه‌ی اجتماعی مربوط به شاخص مشارکت اجتماعی (۳۳/۶۲) و کمترین مقدار آن مربوط به شاخص روابط اجتماعی (۱۸/۳۹) است. بین زنان و مردان از نظر میانگین سرمایه‌ی اجتماعی تفاوت معناداری نیست. همچنین، افراد شاغل و بیکار از میزان سرمایه‌ی اجتماعی یکسان برخوردارند. افراد مجرد نسبت به افراد متأهل از سرمایه‌ی اجتماعی بالاتری برخوردارند و بین سرمایه‌ی اجتماعی بر حسب تحصیلات، نوع منزل مسکونی و قومیت تفاوت معناداری وجود دارد.

سپیدنامه (۱۳۹۰)، با استفاده از روش توصیفی و کاربردی به "سنجش میزان سرمایه اجتماعی جوانان استان ایلام" پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد از میانگین کل عدد پنج، میانگین سرمایه اجتماعی جوانان استان ایلام ۲/۸۴ و در حد متوسط است. میانگین سرمایه‌ی اجتماعی دو جنس (زنان ۲/۸۰ و مردان ۲/۸۸) نیز تفاوت چندانی با یکدیگر ندارد. بیشترین سطح سرمایه‌ی اجتماعی جوانان مربوط به مشارکت سیاسی و وساطت اجتماعی و کمترین آن مربوط به میزان بهره‌گیری از رسانه‌های ارتباط جمعی، مشارکت انجمنی و مداخله مدنی است.

جعفری و همکاران (۱۳۹۰)، با روش سرشماری و ابزار پرسشنامه به "بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در بین اعضای هیأت علمی دانشکده‌ی بهداشت دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز" پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، مؤلفه‌های همدلی و همیاری در بین اعضای هیأت علمی دانشکده‌ی بهداشت در وضعیتی مطلوب قرار دارند. مؤلفه‌ی اعتماد در وضعیت متوسط رو به بالا، مؤلفه‌های تعاون و همبستگی در وضعیت متوسط و مؤلفه‌ی شبکه در وضعیتی نامطلوب قرار دارد. بنابراین با ارتقای مفهوم سرمایه اجتماعی می‌توان میزان رضایت و انگیزه شغلی اعضای هیأت علمی دانشکده را بالا برد، که این امر سبب افزایش اثربخشی فرآیند آموزش خواهد شد.

فهمی^۱ (۲۰۰۶)، در مطالعه‌ای به بررسی "سرمایه اجتماعی و کنش مدنی در بین جوانان ایالت کینگ دام" پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد عناصر شناختی سرمایه اجتماعی بیشتر فاکتورهای شکل دهنده‌ی کنش مدنی را تبیین می‌کنند تا توصیفات مبتنی بر شبکه را و با افزایش سن، سرمایه اجتماعی و میزان درگیری‌های مدنی افزایش می‌یابد.

لیگ^۲ (۲۰۰۶)، در مقاله‌ای به "بررسی همکاری بدون اعتماد و غلبه موانع کنش اجتماعی در حوزه حفاظت از گونه‌های در معرض خطر" پرداخته است و به این نتیجه رسید که اعتماد دوسویه بین افراد عامل مهمی در انجام کنش جمعی می‌باشد.

کواک و همکاران^۳ (۲۰۰۴)، در مقاله‌ای به "بررسی تأثیر متقابل ارتباط، اعتماد و مشارکت بر میزان همبستگی اجتماعی" پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که شبکه‌های اجتماعی در هماهنگی با اعتماد، مردم را در زندگی مدنی درگیر می‌کنند.

لارسن و همکاران^۴ (۲۰۰۴)، در مطالعه‌ای به "درک روابط بین سرمایه اجتماعی و کنش اجتماعی" پرداخته‌اند. نتایج نشان داد مردمی که با هم محله‌ای‌های خود معاشرت و همکاری کرده و به آنها اعتماد می‌کنند بیشتر در کنش‌های مدنی درگیر می‌شوند و افراد با پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالاتر بیشتر در کنش‌های جمعی شرکت می‌کنند.

¹.Fahmy

².Leigh

³.Kwak et al

⁴.Larsen et al

آهن و استروم^۱ (۲۰۰۲)، به "بررسی سرمایه اجتماعی و نظریه‌های نسل دوم کنش جمعی" پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد شکل‌های مختلف سرمایه‌ی اجتماعی یعنی قابلیت اعتماد و ساختار شبکه‌ای و نهادها بر روی باور اعتماد کنندگان و رفتار اعتمادی تأثیر گذاشته و در نهایت بر روی کنش جمعی مؤثر می‌باشد.

کرشنا و آپهوف^۲ (۲۰۰۲)، به طراحی و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی از طریق کنش جمعی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد بالا بودن سرمایه‌ی اجتماعی در یک منطقه، به کنش جمعی منجر می‌شود.

۳- مبانی نظری

هر چند مفهوم سرمایه اجتماعی توسط لیدا جی هانیفان^۳ و جین جاکوب^۴ مطرح شد (هانیفان، ۱۹۲۰: ۹۳)، اما با کارهای بورديو، کلمن و پاتنام جای خود را در علوم انسانی باز کرد.

اندیشه‌های اولیه بورديو^۵ در زمینه سرمایه اجتماعی بسیار متنوع بوده و بیشتر حول محور نظم اجتماعی شکل گرفته است. به نظر او، جامعه دارای ترکیبی از سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است. بورديو سرمایه اجتماعی را به عنوان مجموع منابع بالقوه و بالفعل که به عضویت در یک گروه مرتبط می‌شود، تعریف می‌کند (بورديو، ۱۹۸۶: ۲۴۳). این نوع سرمایه در سیستم‌های سرمایه داری به عنوان ابزاری برای تقویت و تثبیت جایگاه اقتصادی افراد به شمار می‌رود.

از نظر بورديو سرمایه اجتماعی دو مؤلفه دارد: اول: منبعی است که ارتباط با آن از طریق عضویت در گروه و شبکه‌های اجتماعی امکان‌پذیر می‌شود و دوم: حجم سرمایه اجتماعی که به تملک یک کارگزار انسانی در می‌آید که تا اندازه‌ای به شبکه‌های ارتباطی مبتنی است که او می‌تواند بسیج کند و وابسته است به حجم سرمایه (اقتصادی، فرهنگی یا نمادین) در تصرف کسانی که با آنان مرتبط است. بنابراین او اعتقاد دارد می‌توان سرمایه اجتماعی را بازتولید، انباشت و منتقل کرد (بورديو، ۱۹۹۳: ۳۳).

کلمن^۶ با مجموعه مطالعاتی که در مناطق اقلیت نشین آمریکا انجام داد، توانست نشان دهد که سرمایه اجتماعی صرفاً به قدرتمندان محدود نبوده و می‌تواند برای فقیران و اجتماعات حاشیه نشین هم مفید باشد. از نظر کلمن سرمایه اجتماعی نشان دهنده یک منبع است، زیرا متضمن شبکه‌های مبتنی بر اعتماد و ارزش‌های مشترک می‌باشد (فیلد^۷، ۱۳۸۶: ۳۸) که جنبه‌های متفاوت ساختار اجتماعی را در برمی‌گیرد و کنش جمعی را ترویج می‌کند.

رویکرد کلمن درباره سرمایه اجتماعی بر اساس نظریه انتخاب عقلانی و مبتنی بر کارهای پیشین او در نظریه مبادله اجتماعی است. بدین معنی که سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از مفاهیم است که با کارکردهایش تعریف می‌شود (کلیر^۸، ۲۰۰۵: ۵). به اعتقاد وی سرمایه اجتماعی شی واحدی نیست بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند: همه‌ی آنها جنبه‌ای از ساختار اجتماعی هستند و کنش‌های معین افراد را در درون ساختار تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۹۹۴: ۳۰۲). طبق این دیدگاه سرمایه اجتماعی، سرمایه مولد است و دستیابی به اهداف معین را امکان‌پذیر می‌سازد. برخی از روابط اجتماعی که می‌توانند منابع سرمایه‌ای سودمند ایجاد کنند شامل تعهدات و انتظارات، ظرفیت بالقوه اطلاعات، هنجارها و ایدئولوژی است (کلمن، ۱۹۹۸).

¹.Ahn & Ostrom

².Krishna & Uphoff

³.Hanifan. L

⁴.Jacobs. J

⁵.Boudreau

⁶.Colman

⁷.Field

⁸.Clair

فوکویاما^۱ سرمایه اجتماعی را مفهومی می‌داند که افراد را وامی‌دارد که به منظور دفاع از علایق و خواسته‌های خود و به منظور پشتیبانی از نیازهای جمعی در کنار یکدیگر جمع شوند، حکومت تشکیل دهند و مناسبات اجتماعی خود را تقویت کنند (فوکویاما، ۲۰۰۲: ۲۶). در واقع فوکویاما سرمایه اجتماعی را بخش و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی می‌داند که باعث همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود (فوکویاما، ۱۹۹۰: ۱).

بنابراین به نظر او سرمایه اجتماعی، مجموعه‌ای از هنجارهای موجود در نظام‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای گروه یا جامعه گردیده و سبب پایین آمدن سطح هزینه، مبادلات و ارتباطات می‌گردد (فوکویاما، ۲۰۰۳). از نظر وی سرمایه اجتماعی، سرمایه فردی نیست بلکه سرمایه گروهی است که در نهایت موجب بسط و گسترش فرآیند مشارکت در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و نیز بسط انجمن‌های داوطلبانه؛ فرآیندی که میتواند سازوکاری مؤثر برای نیل به توسعه باشد؛ می‌گردد (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۹۷).

ولکاک^۲ تفکیک سه‌گانه‌ای از اشکال سرمایه اجتماعی در قالب: سرمایه اجتماعی درون گروهی، سرمایه اجتماعی برون گروهی و سرمایه اجتماعی پیونددهنده ارائه می‌کند.

۱- سرمایه اجتماعی درون گروهی، روابط و پیوندهای افراد در قالب روابط خانوادگی، دوستان و همسایگان و اجتماع محلی است که بین افراد مشابه در موقعیت‌های مشابه برقرار می‌شود.

۲- سرمایه اجتماعی برون گروهی شامل پیوندهای دورتر بین افراد مشابه است و پیوندهای نامتجانس را در بر می‌گیرد که بر علائق مشترک بنا شده‌اند و در قالب عضویت‌های غیررسمی در انجمن‌ها و سازمان‌های مختلف مثل عضویت در باشگاه و نهادهای مدنی بروز می‌نمایند.

۳- سرمایه اجتماعی پیونددهنده، ناظر بر روابط افراد غیرمشابه در موقعیت‌های غیرمشابه است و به کیفیت پیوندهای بین اجتماعات محلی و افراد با نهادها و قدرت سیاسی اشاره دارد (ولکاک، ۲۰۰۱: ۱۹).

۴- چارچوب نظری

با توجه به مدل نظری مستخرج از آراء پاتنام^۳، سرمایه اجتماعی، جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی از قبیل هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد متقابل است که همیاری و هماهنگی افراد را برای دستیابی به منافع مشترک تسهیل می‌کند (پاتنام، ۱۹۹۲: ۱۶). از منظر وی سرمایه اجتماعی، خصوصاً در شکل جمعی آن - هنجارهای همیاری و اعتماد - می‌تواند افراد جامعه را در حل مشکل کنش جمعی یاری برساند (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۵: ۲۶).

پاتنام سرمایه اجتماعی را با داشتن سه مؤلفه به عنوان ویژگی سازمان اجتماعی تعریف می‌نماید که عبارتند از: شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد متقابل. از نظر پاتنام، شبکه‌ها یا «ارتباطات» رسمی و غیر رسمی در هر جامعه‌ای - اعم از مدرن و سنتی، اقتدارگرا و دموکراتیک، فئودالی یا سرمایه‌داری - وجود دارند. وی روابط اجتماعی رسمی و غیر رسمی افراد با یکدیگر را، به دلیل ارائه چارچوب فرهنگی برای همکاری، مولد هنجارهای اعتماد و همیاری و بنیادی‌ترین جزء سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند (پاتنام و گاس^۴، ۲۰۰۲: ۶). فشردگی یا تراکم شبکه اصطلاح دیگری در این رابطه است که پاتنام آن را در رابطه با امکان مشارکت^۵ در عرصه‌های چندگانه و عضویت‌های متداخل در زندگی اجتماعی بکار برده است (همان: ۳۱۳).

¹.Fukuyama

².Woolcock

³.Putnam

⁴.Putnam & Goos

⁵.participation

«اعتماد»^۱ یکی دیگر از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در نظر پاتنام است که ظاهراً هر کسی آن را می‌فهمد اما توافق کردن روی یک تعریف مشخص از اعتماد مشکل است. زیرا مردم به سهولت بی‌اعتمادی در دیگران را تشخیص می‌دهند اما تشخیص اعتماد بسیار مشکل‌تر است. اعتماد به عنوان شاخصی از سرمایه اجتماعی (بیژنی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۰) زمینه‌ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه است. پاتنام اعتماد اجتماعی را ناشی از دو منبع هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی می‌داند.

هم‌چنین پاتنام نوع خاصی از هنجارهای اجتماعی را که می‌تواند ناشی از صمیمیت^۲ در روابط و یا تعهد^۳ به همدیگر باشد؛ مولدترین جزء سرمایه اجتماعی می‌داند (پاتنام، ۱۳۴: ۲۰۰۰). بنابراین سرمایه اجتماعی ناظر بر رفتار شبکه‌هایی از افراد و خانوارهاست و براساس میزان صمیمت حاکم بر روابط افراد، به دو نوع غیر رسمی^۴ (پیوندی یا درون گروهی) و تعمیم یافته^۵ (آوندی یا میان گروهی) تقسیم می‌شود (حسینی و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۱). سرمایه اجتماعی غیر رسمی در میان افرادی که ارتباط نزدیک و صمیمی با هم دارند وجود دارد. سرمایه اجتماعی تعمیم یافته در میان افرادی رواج دارد که روابط دوستانه و خصوصیات مشترک کمتری میان آن‌ها حاکم است، مثل اعضای گروه‌های سیاسی و اجتماعی (استون و هیوز^۶، ۲۰۰۲).

پاتنام نوع خاصی از هنجارهای همیاری^۷ را عنصر اصلی سرمایه اجتماعی می‌داند و حتی معتقد است که ملاک سرمایه اجتماعی اصل همیاری تعمیم یافته است (پاتنام، ۱۳۴: ۲۰۰۰). او در تعریف هنجارهای همیاری به دو نوع متوازن و تعمیم یافته اشاره می‌نماید. در نوع متوازن با مبادله هم‌زمان مواردی با ارزش برابر، مانند موقعی که همکاران روزهای تعطیلشان را با هم عوض می‌کنند، مواجه هستیم. اما در نوع تعمیم یافته رابطه تبادل مداومی در جریان است که در همه حال یکطرفه و غیر متوازن است (همان: ۱۳۸).

بطور کلی طبق دیدگاه پاتنام ما با دو نوع سرمایه اجتماعی، با نام‌های ساختاری که ناظر بر کمیت ساختارهای اجتماعی است و شناختی که ناظر بر کیفیت آن‌ها است مواجه هستیم. سرمایه اجتماعی ساختاری مربوط به امور به نسبت عینی‌تر و خارجی قابل مشاهده مانند: شبکه‌ها، تشکل‌ها، تعاملات، مشارکت‌ها، قوانین و ... است. در این تحقیق با سنجش میزان مشارکت‌ها و ارتباطات رسمی و غیر رسمی و میزان همیاری اجتماعی، سرمایه اجتماعی ساختاری مورد نظر پاتنام عملیاتی گردید (به جدول شماره ۱ مراجعه شود). سرمایه اجتماعی شناختی نیز به ارزش‌ها، اعتماد، صمیمیت، گرایش‌ها و عقاید مشترک باز می‌گردد (اوفاف^۸، ۲۰۰۰). در تحقیق حاضر، طرح سئوالاتی در رابطه با میزان صمیمیت، اعتماد و تعهد اجتماعی به سنجش سرمایه اجتماعی شناختی باز می‌گردد.

سرمایه اجتماعی از دیدگاه پاتنام در سطح نهادی بیشتر مطرح می‌گردد. در اینجا فرد به طرق گوناگون از جمله تماس با دیگران، ایجاد صمیمیت و احترام به تعهدات و ... اعتماد اجتماعی خود را تقویت خواهد کرد که باعث دستیابی فرد به منابع و فرصت‌های بیشتر و تقویت مشارکت اجتماعی فرد در شبکه‌های اجتماعی خواهد شد. بنابراین سرمایه اجتماعی افراد بستگی به شبکه پیوندهایی دارد که افراد با دیگران برقرار می‌کنند و هم‌چنین بستگی به میزان اعتماد، همیاری، احساس صمیمیت و حمایت‌هایی که از دیگران در جریان این روابط دریافت می‌کنند دارد.

این بدان معناست که روابط اجتماعی به صورت شبکه‌ای بادوام در می‌آید و نهادینه می‌شود و افراد در قالب آن‌ها بازی مکرر خود یعنی مرادوات روزمره و همکاری و همیاری را تمرین و تجربه می‌کنند. سپس به صورت منبعی در اختیار کنشگران قرار گیرند.

1. trust

2. intimacy

3. commitment

4. Bonding

5. Bridging

6. Stone & Hughes

7. cooperate

8. Uphoff

البته در صورتی روابط اجتماعی به صورت منابع بالقوه برای تحقق اهداف جمعی در می آید که در فضایی اعتمادآمیز و مبتنی بر هنجارهای دعوت کننده به مشارکت و همیاری دیگران بنا شده باشد.

۵- تعریف نظری و عملیاتی:

سرمایه اجتماعی: تعریف پاتنام از سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌های مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب نمایند (پاتنام، ۱۹۹۵: ۵۶). این متغیر با توجه به چارچوب نظری مستخرج از آراء پاتنام، با استفاده از مؤلفه‌های: اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، صمیمیت اجتماعی، همیاری و تعهد اجتماعی و در طیف لیکرت شش گزینه‌ای (اصلاً تا خیلی زیاد) و پنج گزینه‌ای (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) سنجیده شده است.

همیاری اجتماعی: حمایت افراد از یکدیگر که به صورت مالی و عاطفی در زمان نیازمندی و یا به عنوان بخشی از حیات روزمره فراهم آمده باشد (مرکز آمار استرالیا، ۲۰۰۳). تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق در جدول شماره (۱) ارائه گردیده است.

اعتماد اجتماعی: میزان ریسک پذیری و قابل اعتماد دانستن محیط زندگی از نظر فرد (عدم وجود دزدی، کلاهبرداری، صداقت گفتار افراد، ...) (گروتات و دیگران، ۲۰۰۵).

تعهد اجتماعی: این مؤلفه دو عنصر سطح اعتماد و محیط اجتماعی را (که بازپرداخت تعهدات را بر عهده دارد) تعیین می‌کند و در نهایت منجر به احساس ارزش‌های مشترک و هویت مشترک می‌شود (خانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۶). تعهدات اجتماعی از یکسو باعث ایجاد همبستگی و از سوی دیگر باعث بی‌قرینگی در خدمت و پاداش می‌گردد (عطارد، ۱۳۸۶: ۹۷).

صمیمیت اجتماعی: این مؤلفه شامل بررسی دوستی‌ها، پیوندهای عاطفی، نزدیکی در فضا مانند همسایگی و مجاورت مکانی و ... می‌باشد (لهسائی زاده و مرادی، ۱۳۸۶: ۱۷۱).

مشارکت اجتماعی: مشارکت اجتماعی را می‌توان فرآیند سازمان یافته‌ای دانست که از سوی افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن هدف‌های معین و مشخص به منظور سهم شدن در منابع قدرت انجام می‌گیرد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۹۳).

۶- اهداف تحقیق

بررسی میزان سرمایه اجتماعی زنان روستایی

اهداف جزئی

مطالعه ارتباط سرمایه اجتماعی با وضعیت تأهل زنان روستایی

مطالعه ارتباط سرمایه اجتماعی با سطح تحصیلات زنان روستایی

مطالعه ارتباط سرمایه اجتماعی با سن زنان روستایی

مطالعه میزان اعتماد اجتماعی زنان روستایی

مطالعه میزان همیاری اجتماعی زنان روستایی

مطالعه میزان صمیمیت اجتماعی زنان روستایی

مطالعه میزان مشارکت اجتماعی زنان روستایی

¹. Australian bureau of statistics

². Grootaert

۷- روش پژوهش

روش اجرای این پژوهش کمی مبتنی بر توصیف و تحلیل داده‌ها در یک مقطع زمانی خاص است که داده‌های آن نیز از طریق بررسی میدانی و پیمایش (ابزار پرسش‌نامه) و مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای جمع آوری شده است. جامعه نمونه این پژوهش با توجه به جدول لین، تعداد ۲۰۰ نفر برآورده شده است و روش نمونه‌گیری آن، تصادفی سهمیه‌ای چند مرحله‌ای می‌باشد. میزان روایی متغیرهای متعدد پژوهش حاضر بر اساس ضریب آلفای کرونباخ که در جدول شماره (۱) ارائه شده محاسبه گردید. برای سنجش اعتبار آن نیز از روش اعتبار صوری استفاده شده است.

جدول شماره (۱): شاخص، ابعاد، تعاریف عملیاتی و ضریب آلفای کرونباخ متغیرها

آلفای کرونباخ	تعریف عملیاتی (سؤالات و گویه‌ها)	ابعاد		مفهوم
		رسمی	غیر رسمی	
۰/۸۵	شرکت در انتخابات، بسیج، راهپیمایی‌ها، جلسات شورا و دهیاری، ...	رسمی	مشارکت اجتماعی	سرمایه‌های اجتماعی
	یاری دادن در فعالیت‌های کشاورزی و دامداری، رفت و آمد با خویشاوندان، یاری دادن در مراسم شادی یا مراسم عزاداری، و...	غیر رسمی		
۰/۷۳	اعتماد به آشنایان، خویشاوندان، و هر آنکس با آن‌ها ارتباط رودرو وجود دارد.	بین شخصی	اعتماد اجتماعی	
	اعتماد به اهالی روستا در زمینه: میزان پابندی به قول قرار، رعایت حقوق همدیگر (حق مالکیت آب و زمین)، امانتداری، صداقت و...	تعمیم یافته	اعتماد اجتماعی	
	اعتماد به مسئولین روستا، اعضای شورا، کسبه، روحانی محل، دهیاری،	نهادی	اعتماد اجتماعی	
۰/۸۱	همکاری داوطلبانه در حل مشکلات روستا، پیگیری و شرکت در جلسات روستا، چشم پوشی از نفع شخصی در مقابل منافع جمعی، حفاظت از اموال عمومی روستا، شرکت در کارهای جمعی روستا ...	تعهد اجتماعی		
۰/۷۶	میزان احساس صمیمیت با همسایگان، خویشاوندان، دوستان، و ...	درون گروهی	صمیمیت اجتماعی	
	میزان احساس صمیمیت با اهالی روستا، نهادهای محلی، انجمن‌ها، دهیاری، ...	میان گروهی	صمیمیت اجتماعی	
۰/۸۴	مشارکت همسایگان در بهبود کوچه و محله، قرض دادن وسایل کشاورزی به یکدیگر، رعایت نوبت آبیاری مزارع همدیگر و ...	متوازن	همیاری اجتماعی	
	کمک در ساخت درمانگاه، مدرسه، توسعه روستا، مشورت دادن به سایر اهالی روستا، حل و فصل مشکلات و منازعات محلی، نگهداری از اموال همسایه، کمک به بیماران و نیازمندان روستا، و...	تعمیم یافته	همیاری اجتماعی	

۸- یافته‌ها

بر اساس یافته‌های توصیفی موجود بیشتر پاسخگویان متأهل (۵۵/۵ درصد) هستند. هم‌چنین با توجه به نتایج حاصل از داده‌ها، بیشتر پاسخگویان (۳۱/۵ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی و سپس دارای تحصیلات راهنمایی (۲۱/۵ درصد) هستند. به عبارتی

پاسخگویان دارای تحصیلات فوق دیپلم و لیسانس دارای کمترین فراوانی هستند. لازم به ذکر است که بیشتر پاسخگویان (۳۴/۵ درصد) در فاصله‌ی سنی ۳۰-۳۹ سال قرار داشتند.

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی و آماره‌های توصیفی مؤلفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در زنان روستایی

وضعیت تأهل	فراوانی	درصد
متأهل	۱۱۱	۵۵/۵
مجرد	۸۹	۴۴/۵
سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
بی سواد	۳۳	۱۶/۵
ابتدایی	۶۳	۳۱/۵
راهنمایی	۴۳	۲۱/۵
دبیرستان	۴۰	۲۰
فوق دیپلم	۵	۲/۵
لیسانس	۱۶	۸
سن	فراوانی	درصد
۱۹-۲۹ سال	۳۴	۱۷
۳۰-۳۹ سال	۶۹	۳۴/۵
۴۰-۴۹ سال	۵۸	۲۹
۵۰-۵۹ سال	۳۹	۱۹/۵

جدول شماره‌ی (۳)، یافته‌های توصیفی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود بیشترین میانگین‌ها به ترتیب متعلق به متغیرهای: مشارکت اجتماعی (۳۳/۶۴)، صمیمیت اجتماعی (۳۰/۰۴) و همیاری اجتماعی (۲۹/۸۱) بوده است. بر این اساس، یافته‌ها نشان می‌دهند از میان ابعاد سرمایه اجتماعی، بعد مشارکت اجتماعی میانگین بالاتری نسبت به سایر ابعاد دارد در حالی که بعد تعهد اجتماعی و اعتماد اجتماعی در بین اهالی روستا از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست.

جدول (۳): آماره‌های توصیفی داده‌ها بر حسب متغیرهای مورد نظر در تحقیق

متغیر	میانگین	انحراف معیار
مشارکت اجتماعی	۳۳/۶۴	۰/۲۱
اعتماد اجتماعی	۱۹/۶۶	۰/۱۸
تعهد اجتماعی	۲۰/۳۲	۰/۲۷
صمیمیت اجتماعی	۳۰/۰۴	۰/۲۶
همیاری اجتماعی	۲۹/۸۱	۰/۳۳

با توجه به نتایج آزمون T test ارائه شده در جدول شماره (۴) ملاحظه می‌شود که به لحاظ آماری تفاوت معناداری بین میزان سرمایه اجتماعی زنان متأهل و مجرد وجود دارد، بطوری که میانگین سرمایه اجتماعی زنان متأهل (۲۶/۰۱۷) بیشتر از زنان مجرد بوده است. در این خصوص می‌توان گفت با توجه به اینکه بر اساس باورهای سنتی و دینی حاکم در در مناطق روستایی، زنان متأهل از پذیرش اجتماعی و منزلت بیشتری برخوردار هستند. بنابراین میزان صمیمیت، همیاری و مشارکت این گروه از زنان نسبت به

دختران مجرد بیشتر خواهد بود. در نتیجه‌ی صمیمیت و همیاری بیشتر اهالی روستا نسبت به زنان متأهل، میزان اعتماد اجتماعی و تعهد اجتماعی این افراد نیز افزایش خواهد یافت.

جدول (۴): مقایسه سرمایه اجتماعی پاسخگویان از نظر متغیر وضعیت تأهل

سطح معناداری	مقدار آزمون	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	وضعیت تأهل	سرمایه اجتماعی
۰/۰۱۳*	۲/۴۹	۰/۱۹	۲۳/۲۷۰	۸۹	مجرد	
		۰/۲۵	۲۶/۰۱۷	۱۱۱	متأهل	

همانطور که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود، بین سن و میزان سرمایه اجتماعی زنان روستایی در سطح اطمینان ۹۹ درصد ارتباط معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر سن زنان به میزان (۰/۰۱۸) واریانس متغیر سرمایه اجتماعی را تبیین می‌کند. آماره‌های بدست آمده در این جدول بیانگر اثر منفی و معکوس متغیر سن بر میزان سرمایه اجتماعی زنان است. این بدان معناست که هر چه سن زنان روستایی پایین‌تر باشد بر میزان سرمایه اجتماعی آنان افزوده‌تر می‌شود. به نظر می‌رسد این گروه از زنان به دلیل برخورداری از سطح تحصیلات بالاتر، شناخت بیشتری از نهادهای مدنی و آشنایی بیشتری با وظائف شوراهای دهیاری‌ها، ... دارند و در نتیجه توان مشارکت اجتماعی بیشتری نیز خواهند داشت. این مشارکت اجتماعی بیشتر بر میزان اعتماد اجتماعی آنان، میزان صمیمیت اجتماعی، میزان همیاری و تعهد آنان تأثیر هم افزا خواهد داشت.

جدول (۵): مقایسه سرمایه اجتماعی پاسخگویان از نظر متغیر سن

سطح معناداری	T	Beta	اشتباه استاندارد	R ²	R	متغیر	سرمایه اجتماعی
۰/۰۳	-۲/۴	-۰/۱۳۵	۶/۴۷	۰/۰۱۸	۰/۱۳	سن	

با توجه به یافته‌های موجود در جدول شماره ۶ فرضیه‌ی ارتباط بین سطح تحصیلات و میزان سرمایه اجتماعی زنان روستایی؛ در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید گردید. بر این اساس زنان دارای تحصیلات لیسانس و فوق لیسانس به ترتیب دارای سرمایه اجتماعی بیشتری هستند.

جدول (۶): مقایسه سرمایه اجتماعی پاسخگویان از نظر متغیر سطح تحصیلات

سطح معناداری	اندازه F	میانگین	متغیر
۰/۰۲۳*	۲/۹۱۴	۱۱/۴۲	بی سواد
		۱۱/۸۸	ابتدایی
		۱۶/۹۶	راهنمایی
		۱۷/۰۶	دبیرستان
		۲۸/۱۰	فوق دیپلم
		۳۲/۲۰	لیسانس

۹- بحث و نتیجه گیری:

در گذشته موتور محرک پیشرفت جامعه استخراج منابع طبیعی و تراکم سرمایه مادی و در یک کلام رشد اقتصادی تشخیص داده شده و بر افزایش تولیدات و درآمد ملی و تسخیر بیشتر طبیعت با استفاده از ابزار علم و فناوری تأکید می‌شد. اما دانشمندان علوم

اجتماعی با مقایسه تطبیقی کشورها و بررسی دقیق ساختار اجتماعی جوامع پیشرفته به نوع خاصی از سرمایه؛ یا همان سرمایه اجتماعی؛ پی بردند که بازدهی آن دستیابی به توسعه سیاسی و اقتصادی جوامع می‌باشد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴). پژوهش حاضر نیز با رویکردی متفاوت از تحقیقات پیشین به سنجش میزان سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف آن پرداخته است. این تحقیق با انتخاب نمونه مورد مطالعه از بین زنان روستایی به نوعی اولین پژوهشی است که به توصیف سطوح سرمایه اجتماعی در بین این گروه پرداخته است. یکی دیگر از وجوه متمایز تحقیق حاضر توصیف ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی شامل: میزان صمیمیت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همیاری اجتماعی و تعهد اجتماعی بوده است. به عبارت دیگر با توجه به چارچوب نظری مستخرج از آراء پاتنام؛ در این تحقیق مشارکت اجتماعی در دو بعد مشارکت رسمی و غیر رسمی؛ همیاری اجتماعی در دو بعد: متوازن و تعمیم یافته، صمیمیت اجتماعی نیز در دو بعد: درون گروهی و برون گروهی و اعتماد اجتماعی در سه بعد: بین شخصی، تعمیم یافته و نهادی؛ مورد سنجش قرار گرفتند.

این تحقیق با روش کمی (پیمایش) و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه، بر روی نمونه‌ی ۲۰۰ نفری از زنان ساکن در ۷ روستای استان فارس (سیخ دارنگون، کوهمره، ده شیخ، کوه سبز، رامجرد، علی آباد و اکبرآباد) صورت گرفته است. روش نمونه‌گیری مورد استفاده در تحقیق تصادفی سهمیه‌ای چند مرحله‌ای بود.

نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که بیشتر پاسخگویان (۵۵/۵ درصد) متأهل و در فاصله‌ی سنی ۳۹-۳۰ سال قرار دارند. هم‌چنین بیش از نیمی از پاسخگویان (۳۱/۵ درصد ابتدایی و ۲۱/۵ درصد راهنمایی) دارای تحصیلات پایین بودند. نتایج بدست آمده از سنجش ابعاد سرمایه اجتماعی بیانگر آن است که زنان روستایی بیشترین میانگین را در بعد مشارکت اجتماعی (۳۳/۶۴) و سپس صمیمیت اجتماعی و همیاری اجتماعی دارند. کمترین میزان میانگین مشاهده شده نیز در بعد اعتماد اجتماعی (۱۹/۶۶) می‌باشد. در خصوص میانگین بالای مشارکت اجتماعی زنان روستایی می‌توان گفت مشارکت زنان روستایی دوشادوش مردان، در فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و کارهای بیرون از منزل و هم‌چنین تعاملات گسترده‌ی ساکنان روستاها به موجب فضای سنتی حاکم بر آن‌ها موجب افزایش مشارکت اجتماعی زنان گردیده است. از طرف دیگر به نظر می‌رسد آگاهی اندک زنان روستایی از شرح وظایف شوراهای دهیاری‌ها، مسئولین، معلمان، کسبه و ... و هم‌چنین وجود مناقشات هر روزه بر سر حق آب، زمین، حریم منازل و نامشخص بودن و سند نداشتن بسیاری از منازل و باغات و ... موجب پایین بودن میانگین اعتماد اجتماعی در زنان روستایی گردیده است. با توجه به یافته‌های استنباطی و نتایج آزمون‌های F test و T test مشاهده شد که میانگین سرمایه اجتماعی در زنان متأهل، تحصیلکرده و دارای سن کمتر بیشتر است. به عبارت دیگر هر چه سن زنان کمتر و تحصیلات آنان بیشتر باشد، امکان مشارکت‌های رسمی و غیر رسمی، تعهد اجتماعی، صمیمیت اجتماعی و فعالیت اجتماعی آنان بیشتر می‌گردد. دلیل این امر آگاهی و دانش عمومی بیشتر این گروه از زنان و هم‌چنین برخورداری بیشتر از مهارت‌های برقراری ارتباط اجتماعی می‌باشد.

۱۰- پیشنهادات

با توجه به نتایج تحقیق حاضر، در پایان به نظر می‌رسد ارائه پیشنهاداتی در خصوص اینکه چگونه می‌توان سرمایه اجتماعی افراد جامعه و به ویژه زنان روستایی را تقویت کرد ضروری است:

۱- با توجه به چارچوب نظری مستخرج از آراء پاتنام و نقش مهم نهادهای مدنی و داوطلبانه در تولید سرمایه اجتماعی (دفتر آمار استرالیا، ۲۰۰۳)؛ تقویت و حمایت از منابع سازنده سرمایه اجتماعی مانند: خانواده، مدارس، اصناف و مشاغل، انجمن‌های داوطلبانه و مردم نهاد، نهادهای مدنی، کلوپ‌ها، مساجد، اجتماعات محلی و غیره ضروری به نظر می‌رسد. لازم است این حمایت‌ها در راستای تقویت تعاملات اجتماعی مثبت و سازنده در جامعه و از سوی دیگر به منظور افزایش روابط چهره به چهره مردم باشد.

- ۲- تقویت مؤلفه‌ها و ارزش‌های رفتاری چون: حق‌شناسی، احترام به دیگران، رعایت تکالیف و انتظارات، از خودگذشتگی، سعه‌ی صدر، نوع دوستی، گسترش صله‌ی رحم، دستگیری از دیگران و ... که همگی از دستورات مؤکد دین مبین اسلام هستند.
- ۳- اطلاع‌رسانی فعالیت‌ها، اقدامات، برنامه‌ها و مشکلات توسط شوراها و مدیران اجرایی بطور متناوب، به منظور اعتمادسازی و به ویژه تقویت اعتماد در سطح نهادی.
- ۴- شناسایی و شرکت دادن معتمدان و ریش‌سفیدان روستا در جلسات رسمی و یاری گرفتن از آنان در اجرای طرح‌های محله‌ای و روستایی.
- ۵- بسترسازی فرهنگی، تبلیغات رسانه‌ای، آموزش مستقیم و بالا بردن آگاهی سیاسی - اجتماعی زنان به منظور تقویت مشارکت اجتماعی آنان.
- ۶- تقویت هویت دینی، قومی، ملی، مذهبی و محلی زنان به منظور افزایش حس تعلق و تعهد اجتماعی و گسترش مشارکت و همیاری آنان.
- ۷- حمایت از پژوهش‌های کاربردی و بنیادی در حوزه‌ی زنان روستایی.
- ۸- برنامه‌ریزی در راستای افزایش اعتماد به نفس، عزت نفس، سطح سواد و در نهایت توانمندسازی فرهنگی و اجتماعی زنان به ویژه زنان روستایی.
- ۹- حمایت مادی و معنوی از زنان مولد، تحصیلکرده و توانمند روستایی.
- ۱۰- حفظ و نگهداشت هنجارهای اسلامی ایرانی و سنتی موجود در بین اهالی روستا (مانند: دید و بازدیدهای شبانه، تعامل گسترده با همسایگان، ...) از طریق برگزاری برنامه‌های بومی و محلی.
- ۱۱- مبارزه با نگرش‌های سنتی، غیر دینی و تنگ نظرانه‌ی موجود در روستاها درباره زنان.

۱۱-منابع :

- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: نشر نی.
- اکبری، امین (۱۳۸۳). نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی - اجتماعی (نمونه موردی: فارسینج)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- الوانی، مهدی. و علیرضا شیروانی (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی (مفاهیم، نظریه‌ها و کاربردها)، اصفهان: انتشارات مانی.
- باستانی، سوسن و مریم صالحی هیکویی (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت: بررسی ویژگی‌های ساختی، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان در تهران»، نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۰، صص ۱۲-۲۷.
- بیژنی، علی و همکاران (۱۳۹۲). «سنجش و رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در محله‌های گچساران»، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، چشم‌انداز زاگرس، سال پنجم، شماره ۱۶.
- تاجبخش، غلامرضا (۱۳۹۲)، «بررسی میزان سرمایه‌ی اجتماعی بین حاشیه‌نشینان شهر ایلام»، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال سوم، شماره‌ی نهم، صص ۹۷-۱۲۴.
- توکلی، مرتضی؛ دهقانی، کیومرث و رضا زارعی (۱۳۹۰). «تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در منطقه روستایی شهرستان ممسنی (نمونه مورد مطالعه: بخش دشمن زیاری)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴.
- جعفری، حسن، میرزایی، زهرا و زهرا قنوتی نژاد (۱۳۹۰)، «بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در بین اعضای هیات علمی دانشکده‌ی بهداشت دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز»، دو فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزشی علوم پزشکی، سال دوم، شماره ۳، صص ۴۰-۵۱.

- حسینی، سید امیر حسین؛ علمی، زهرا و محمود شارع پور (۱۳۸۶). «رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در مراکز استان‌های کشور»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۶.
- خانی، فضیله؛ قدیری معصوم، مجتبی و احمد ملکان (۱۳۹۲). «تأثیر مؤلفه‌ی سرمایه اجتماعی بر ارتقای توسعه روستایی (مورد مطالعه: دهستان گودین، شهرستان کنگاور)، جغرافیا (فصلنامه بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال یازدهم، شماره ۳۸.
- رحمانی، محمود. و اسماعیل کاوسی (۱۳۸۷). اندازه‌گیری و مقایسه سرمایه اجتماعی در بخش‌های دولتی و خصوصی، تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی - دفتر گسترش تولید علم، چاپ اول.
- رستمعلی زاده، ولی الله (۱۳۸۷). شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های زادگاهی و اثرات آن بر توسعه روستایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- سپیدنامه، بهروز (۱۳۹۰)، بررسی میزان سرمایه اجتماعی جوانان استان ایلام، فصلنامه علمی - ترویجی فرهنگ ایلام، دوره سیزدهم، شماره ۳۴ و ۳۵، صص ۶۶-۲۸.
- شارع‌پور، محمود و علی حسینی‌راد (۱۳۸۷). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و مشارکت ورزشی (مطالعه موردی شهروندان ۲۹-۱۵ ساله شهر بابل)»، فصلنامه حرکت، شماره ۳۷، صص ۱۵۳-۱۳۱.
- شربتیان، محمد حسن و اعظم امینیان (۱۳۹۲). «سنجش سرمایه اجتماعی دانشجویان پیام نور خراسان جنوبی و عوامل مؤثر بر آن»، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال سوم، شماره نهم، صص ۹۳-۱۱۴.
- عطار، سعید (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی، جامعه مدنی، دموکراسی و دولت: عناصر دستیابی به توسعه، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۲۹، شماره ۴.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰). سرمایه اجتماعی و امنیت انتظامی، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان، چاپ اول.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). پایان نظم (بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: نشر جامعه ایرانیان، چاپ اول.
- فیلد، جان (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی، ترجمه جلال متقی، تهران: نشر مؤسسه عالی پژوهش، چاپ اول.
- فیلد، جان (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی، ترجمه: غلامرضا غفاری و حسین رضایی، تهران: کویر.
- قاسمی، وحید، ادیبی سده، مهدی و همکاران (۱۳۸۹). «رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه اقتصادی»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۱۰، شماره ۳۶.
- قاسمی، وحید؛ فائقی سحر و آرمین امیر (۱۳۹۲). «سنجش سرمایه اجتماعی و سطح بندی آن در طبقات مختلف مناطق ۱۴ گانه شهر اصفهان در سال ۱۳۹۰-۹۱»، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره سوم.
- کاظمی، محمد (۱۳۸۷). بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر سرمایه اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، گرایش جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
- لهسایی زاده، عبدالعلی و گلمراد مرادی (۱۳۸۶). «رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در مهاجران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۶، صص ۱۸۰-۱۶۱.
- نجارزاده، رضا، عزتی، مرتضی و محمد سلیمانی (۱۳۹۲)، «اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در میان نخبگان استان تهران»، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیستم، شماره ۷۶، صص ۲۱۲-۱۷۹.

- Ahn, T. and Ostrom, E.2002. Social capital and the second generation theories of collective action: An analytical approach to the forms of social capital, Workshop in political theory and policy analysis Indiana University.
- Arab, Eliza (2011). Function of social capital in sustainable urban development, case: Zahedan city Uppsala university.
- Australian bureau of statistics (2003). ABS drft social capital indicators for discussion at workshop.
- Australian bureau of statistics (2003 A). ABS social framework diagrams.
- Baland, J. (2005). Halts degradation of natural resources. Their role for rural community? New York, us, Oxford.

- Barrett, C. (2008). Dynamic poverty traps and rural livelihoods. In rural livelihoods and poverty reduction poverty policies, London, Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1993. *Sociology of Question*, Translated by Richard Nice, London: sage Publication.
- Bourdieu, p. (1986). The form of capital, in J.C. Richardson (ed), handbook of theory and research for the sociology of education, Greenwood press, New York, pp:241-258.
- Clair, Ralf, ST. 2005. Introduction of Social Capital, Available at :www.gla.ac.uk/centers/cradall/docs.
- Colman, J.(1998). Social capital in the creation of human capital. *American of Sociology*, 94, 95-120.
- Coleman, J.s. 1994. *Foundation of Social Theory*, Harvard University Press.
- Fahmy, Eldin.2006. Social capital and civic action: a study of youth in the United Kingdom, *Young Nordic Journal of Youth Research*, 14(2) , May 2006, pp.101-118.
- Falk, T & s. Kilpatrick (1999). What is social capital? A study of intraction in a rural community: university of Tasmania., Launceston.
- Fukuyama F. Still Disenchanted? The Modernity of Postindustrial Capitalism, CSES Working Paper Series, No. 3, Center for the Study of Economy and Society, Cornell University. 2003; 12.
- Fukuyama Francis (2002). Social capital: Reviewing the concept and its policy Implications, Research paper. Aus Info Canberra first edition.
- Fukuyama, Francis. 1999. Social Capital and Civil Sociology, Available at:"
www.ukzn.ac.za/undpil/collier/chomsky.
- Grootaert, Christiaan, & et. Al (2005). Measuring social capital in Integrated questionnaire, world bank working paper, No.18.
- Hanifan, L. J. (1920) *The community center*, Boston: silver Burdett.
- Krishna, A. and Uphoff, N. 2002.Mapping and measuring social capital through assessment of collective action to conserve and develop watershed in Rajasthan, India, In Grootaert and Bastelaer (eds.), *The Role of Social Capital in Development*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kwak,Nojin Dhavan V. Shah and R. Lance Holbert.2004.Connecting, Trusting, and Participating: The Direct and Interactive Effects of Social Associations», *political Research Quarterly*, Vol. 57, No. 4 (Dec. 2004) , pp. 643-652.
- Larsen Larissa, et al.2004 "Bonding and Bridging: Understanding the Relationship between Social Capital and Civic Action", *journal of planning education and research*, sage publication, pp 64-77.
- Leigh, Reymond. 2006.Cooperation without trust: Overcoming-collective action barriers to endangered species protection, *The Policy Studies Journal*, Vol. 34, No. 1, pp: 37-57.
- Putnam, R.D. & Goos (2002). *Bowling Together: American respect*, 13,3, accessed on 1 september 2002 at [http://www propect, org/print/v13/13/Putnam-r.html](http://www.propect.org/print/v13/13/Putnam-r.html).
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone*, the cpllapse and revival of American community Simon and Schuster, New York.
- Putnam, R.D. (1995). "Bowling Alone, Americas declining social capital", *Journal of democracy*, vol.6.
- Putnam, R.D. (1992). *Making Democracy work*, New Jersey, Princeton university press.
- Stone, Wedny & Hughes, Jody (2002). Social capital: Empirical meaning and measurement validity. Australian institute of family studies, Research paper, No.27.
- Uphoff, Norman (2000). "Understanding social capital: learning from the analysis and experience of participation, in social capital: a multifaceted perspective, Dasgupta & Serageldin (ed), The world bank.
- Wallis, J. (2004). "Social economic and social capital", *Journal of social economics*, 3:239-258.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Sumo: Canadian Journal of Policy Research*, 2 (i), 1-17.